

Summary:

Textiles and the protection of monuments in Bavaria: Stitches under the gaze of stone gods

Mirela Ramljak Purgar

With the foundation of a branch-office of the Bavarian Institute for the Protection of Monuments in Munich in the 1975, conservation and restoration work provided the Seehof castle with a new function. It is successful in drawing numerous tourists and presenting the High Frank pearl of the 900 Bavarian castles, while at the same time being an example of the results of the implementation of the Bavarian Act on the Preservation of Monuments. The consultative role of the restoration workshops at the Bavarian State Institute is defined by Article 12 of the Bavarian Act on the Protection of Monuments. The Institute publishes, amongst other things, "Worksheets" in which it presents the most recent theoretical and practical knowledge from a certain area. The attempt to standardise the results in the field of the preservation of textiles is presented in the texts by Mrs Marie Therese Worch, who gives the owners of monuments instructions on how and where to store them, protect them from humidity, light, insects and rodents, as well as on how to prevent bad handling, transport, hanging, storage in museums and so on.

A vital part of the research is the analysis of seam stitches, their originality, the technique of the needlepoint, the distribution and composition of colours. Apart from a precisely drawn-up card-file register, the Seehof allows insight into how such an analysis of stitches and threads looks like, say on the example of the mitre of St. Otto, the Bishop of Bamberg from the end of the 11th century. As a result of the inventions of Maria Therese Worch (vacuum table, standing hanger and so on), the life of many objects have has been extended through adequate presentation in conditions that are climatically controlled.

RESTAURATORSKA RADIONICA ZA TEKSTIL MUZEJA ZA UMJETNOST I OBRT

Iva Čukman

Antonina Srša

Muzej za umjetnost i obrt

Zagreb

Zbirka tekstila Muzeja za umjetnost i obrt sa svojih sedam tisuća predmeta, jedna je od većih zbirki u Muzeju. Toliko velik broj predmeta, od kojih mnogi imaju vrhunsku umjetničku i povijesnu vrijednost, čini zbirku jedinstvenom u Hrvatskoj. Zbirka je podijeljena na manje kolekcije: tapiserije, sagovi i čilimi, crkvena odjeća, građanska odjeća, modni pribor, veziva i čipke.

Zadaća je Muzeja ne samo da skuplja i dokumentira predmete nego i da se brine o njihovoj zaštiti, što je i bio razlog za osnivanje restauratorske radionice za tekstil. Od godine 1985. u radionici je izvedeno nekoliko stotina dokumentiranih zahvata. Poslovi su i zadaci restauratora brojni, od preventivne zaštite do restauriranja, od smještaja umjetnina u depou do kontrole mikroklimе u prostoru.

U tijeku godina restaurirani su predmeti izlagani na povremenim izložbama: Hrvatski narodni preporod, Kultura pavlina u Hrvatskoj, Tesori nazionali della Croazia - Arezzo. Od svagdana do blagdana, za čije je potrebe radionica otvorila vrata i za predmete iz drugih muzejskih ustanova.

Konzervatorsko-restauratorski zahvati na predmetima zbirke tekstila u stalnom postavu Muzeja

Prije šest godina izrađen je plan potrebnih restauratorsko-konzervatorskih zahvata na predmetima odabranim za stalni postav. Od 180 odabranih predmeta, na njih 110 izveden je kompletan restauratorsko-konzervatorski zahvat. Danas sa zadovoljstvom možemo reći da je taj dugotrajan, složen i vrlo odgovoran posao, unatoč svim problemima, uspješno obavljen. Jedna od bitnih etičkih obveza restauratora jest da prati i primjenjuje nove spoznaje o preventivnim metodama i tehnikama konzerviranja. Svrha je restauriranja da se objekti sačuvaju za buduće naraštaje u što boljem stanju. Važno etičko načelo jest da zahvat mora biti povratan, tj. da se predmet može vratiti u prvotno stanje. Obrada ne smije izmijeniti karakter predmeta, već mora sačuvati sve njegove osobine, od cjelovitosti do detalja. Temeljita analiza postojećega stanja za svaki predmet radi se s istom pažnjom, bez obzira na to iz kojeg je stoljeća i koje je vrijednosti. Pri odlučivanju o vrsti konzervatorsko-restauratorskih zahvata potrebnih na pojedinome predmetu pristupa se istraživanju koje obuhvaća:

1. povijest predmeta, uporaba, funkcija
2. tehnika izrade
3. identifikacija vrste materijala
4. opis prijašnjih zahvata
5. kemijska i fizikalna analiza
6. fotodokumentacija i dokumentacija

Tek nakon detaljno skupljenih informacija moguće je, u suradnji s kustosom, odlučiti o odgovarajućoj metodi obrade. Osim toga, moramo znati namjenu predmeta u budućnosti: hoće li se izlagati na povremenoj izložbi, trajnoj izložbi ili će biti pohranjen u depo.

Budući da je zbirka tekstila podijeljena na kolekcije, svaka od njih iziskuje drukčiju obradu zbog svoje raznolikosti u funkciji, materijalu i tehnici izradbe.

Tapiserije

U stalnom postavu Muzeja za umjetnost i obrt izložena je serija od šest tapiserija koje odražavaju osobitosti stilova od gotike, preko renesanse do baroka. Kao najstarija i najvrednija izdvaja se tapiserija iz razdoblja gotike "Carcel de amor". Osim toga, potrebno ju je istaknuti i zbog složenoga restauratorsko-konzervatorskog zahvata koji je počeo 1992. godine i trajao šesnaest mjeseci. To je ujedno bio i prvi restauratorski zahvat tog tipa u našoj radionici, a i u Hrvatskoj.

Tapiserija veličine 274x346 cm, tkana je tehnikom "point de tapisserie" nebojenom vunom osnovom i obojenom potkom koja je 80% izvedena vunom, a 20% svilom. Prije samog zahvata provedena je iscrpna grafička i fotografska dokumentacija postojećega stanja. Ispitivanje materijala i boja napravljeno je prije čišćenja. Čišćenje je izvedeno mehaničkim i mokrim postupkom, čime smo uklonili stoljetnu prašinu i prljavštinu između vlakana. Tim je postupkom tkanje postalo meko i elastičnije, a boje su dobile na svježini.

Pregledom tapiserije ustanovili smo da postoje dvije vrste prijašnjih zahvata za koje nema podataka kada su izvedeni. Vidljiva smo oštećenja podijelili u nekoliko skupina:

- odšiveni otvori u tkanju
- prorijedena potka
- potka koja se potpuno raspala
- osnova koja se potpuno raspala

Restauratorski je zahvat izveden u nekoliko faza. Sam zahvat izvodi se isključivo iglom, imitirajući tkanje. Prva faza obuhvaća uklanjanje starih i trulih prošiva, nakon čega slijedi zatvaranje otvora u tkanju na čitavoj površini tapiserije. Prorijedenu potku prošivamo do zadovoljavajuće gustoće tkanja. Potku koja nedostaje možemo nadomjestiti na dva načina:

prishvanjem na novu podlogu, čime ne možemo zadovoljiti estetske kriterije jer se mijenja likovni i strukturni izgled tapiserije. Odabrali smo drugi način imitacije tkanja, iglom. Oštećena osnova popravljiva se uvođenjem novih niti koje moraju biti jednake kakvoće kao i originalno vlakno: debljina, čvrstoća i smjer "frkanja". Odabir vlakana za novo tkanje zasnivao se primarno na tome da vlakno sadržava mekoću i čvrstoću koja će mu omogućiti da kvalitetno podnese napetosti i istezanja novoga tkanja.

Boje najviše utječu na vizualni dojam, a bojenje materijala za tkanje jedan je od preduvjeta za kvalitetan restauratorski zahvat. Vunu i svilu bojili smo u vlastitoj radionici služeći se umjetnim pigmentom metalkompleksnog tipa s vrlo visokom otpornošću na svjetlost.

Birajući vrstu restauratorsko-konzervatorskog zahvata, odabrali smo optimalnu metodu koja je strukturno učvrstila tapiseriju i time omogućila da bude ponovno obješena. Najbolji i najsigurniji način za vješanje jest uporaba velcro-trake (čičak-traka) koja je cik-cak bodom prišivena duž cijele dužine trake, lanene podstave i tapiserije. Tapiserija je na taj način obješena na drvenu podlogu.

Na ostalim je tapiserijama izveden manji zahvat koji se sastojao od čišćenja, prošivanja otvora u tkanju i postavljanja nove podstave velcro-trakom.

Svjetovna odjeća i modni pribor

Kolekcija svjetovne odjeće i modnoga pribora velika je i raznolika. Obuhvaća je vremenski slijed od 18. do potkraj 20. stoljeća. Restauracija odjeće zahtijeva osobitu pažnju zbog finoće materijala, kombinacije

Mjesto oštećenja na svilenom haljini iz 1885.

materijala i složenosti izradbe. Glavni problem prilikom čišćenja odjevnih predmeta jest da li predmet čistiti kao cjelinu ili ga rastaviti po originalnim šavovima. U našem smo se radu trudili poštovati princip čuvanja šavova koliko god je to moguće.

Slijedeći problem jest sušenje nerastavljenih predmeta, koji se ne smiju vješati, pa smo u tim slučajevima njihove modele izrađivali od spužve. Ravnanje nabora izvodi se na staklenoj podlozi, a kada to nije moguće (rukavi, čipke koje se ne mogu izravnavati na stolu), s pomoću pare. Oštećenja se najčešće nalaze na svilenim haljinama, a vidljiva su u obliku ružnih pukotina i komadića svile koja se drobi. Jedini način da spriječimo širenje pukotina jest podlaganje originalne tkanine na svileni crepelin duž čitave površine kroja. Svaka haljina poduprta crepelinom odložena je na krojačku lutku odgovarajuće veličine kako bi se njezina težina što pravilnije rasporedila.

Iz zbirke svjetovne odjeće i modnoga pribora restauratorski je zahvat izveden na osamnaest haljina, jednoj suknji, haljetku, korzetu, tri suncobrana, tri šešira, osam lepeza, te na jednom paru muških cipela. Kao primjer konzervatorsko-restauratorskog zahvata iz ove skupine izdvajamo haljinu iz godine 1885. napravljenu u Beču kod tvrtke "Maison C. Pfrengner". Haljinu čine tri dijela: suknja s manjom povlakom, bluzna i haljetak. Sašivena je od svilenoga ružičastog ripsa, čipke na tilu i umjetnoga cvijeća. Oštećenja na suknji u obliku pukotina nalaze se na stražnjem dijelu donjeg ruba u dužini od 17 cm, te na stražnjem dijelu pasice i ispod nje. Na bluzi i haljetku oštećenja su ispod rukava te na ukrasnoj vrpici. Ukrasno je cvijeće deformirano, prašno i slomljenih peteljki. Nakon dokumentiranja postojećega stanja i analize tkanine, haljina je očišćena mokrim postupkom,

a oštećenja su prišivena na svileni crepelin obojen u originalnu boju. Umjetno je cvijeće očišćeno, izlomljeni su dijelovi spojeni, forma mu je vraćena pomoću pare, nakon čega je ponovno prišiveno na haljinu.

Crkveni tekstil - kazule

Kolekcija crkvenog tekstila u vremenskom slijedu od 14. do 20. stoljeća svojom kvalitetom predstavlja vredniji dio zbirke. Kazule iz 15. i 16. stoljeća izložene u stalnom postavu, izvezene zlatovezom i raznobojnom svilom, remek-djela su vezilačkog umijeća.

Konzervatorsko-restauratorski zahvati na crkvenom tekstu bitno se razlikuju od zahvata na svjetovnoj odjeći. Kazule svojim jednostavnim krojem omogućuju lakši pristup i obradu nastalih oštećenja. Iako se susrećemo s varijacijama u kroju s obzirom na vrijeme i modu, najčešće se one sastoje od prednjeg i stražnjeg dijela spojenog samo na ramenima i bez rukava. Prilikom zahvata često smo morali djelomično, a u nekim slučajevima i potpuno rastaviti originalne šavove, kako bismo odstranili trulu i izmrvljenu međupodstavu (najčešće lan i konoplja) i time spriječili daljnja oštećenja na vanjskome materijalu. Na crkvenom tekstu tako ranog razdoblja nalazimo mnoštvo preinaka poput odrezanih rubova, otvora zakrpanih grubim nitima, promjena u samome vlaknu, naknadno ubačenih fragmenata nekoga drugog materijala. Posebna je pozornost bila usmjerena na istraživanje najboljeg načina čišćenja i popravaka metalnog veza. Čišćenje destiliranom vodom uz poseban oprez još je uvijek najbolji način obrade starog tekstila. Materijal se oslobađa nakupljene nečistoće, a nitima se vraća nekadašnja mekoća, elastičnost i sjaj. Oslabljena i oštećena tkanina

pojačava se podlaganjem odgovarajućeg materijala i prošivanjem oštećenih dijelova svilenim filamentima. Vez metalnim i svilenim nitima nikada se ne rekonstruira. Pretrgane i slobodne niti veziva dovoljno je postaviti u izvorni položaj i prišiti na podlogu pazeći na njegov estetski izgled.

Kazula (leđni dio) s kraja 15. stoljeća zoran je primjer prije navedenih oštećenja i potrebnih zahvata. Podlogu kazule tvori šišani baršun na lamiranoj svili na koju je prišiven križ izvezen reljefnim zlatovezom i raznobojnom svilom. Baršun je bio u lošem stanju, dosta izlizan, oštećenja na lamiranoj svili vidljiva su na cijeloj površini, metalne su niti otkinute, flotirajuće, a na mjestima je vidljiva i osnova tkanja. Zlatovez s medaljonima bio je u boljem stanju (imamo podatak da je restauriran u 19. stoljeću), ali je dosta potamnio zbog prljavštine i oksidacije. Borte su oštećene cijelom dužinom - na mjestima gdje su otpale metalne niti, vidljiva je pamučna osnova.

Nakon fotodokumentacije kazula je rastavljena, očišćena mehaničkim i mokrim postupkom, uz prethodno testiranje vlakana na čvrstoću i postojanost boje. Na oštećenim dijelovima slobodne su niti položene u usporedan položaj i prošivene svilenim filamentima. Zlatovez je pažljivo očišćen mehaničkim putem i ispran destiliranom vodom.

Posljednje dvije velike skupine predmeta na kojima su izvedeni konzervatorsko-restauratorski zahvati čine presvlake s namještaja i relikvijari.

Presvlake s namještaja

Presvlake s namještaja radi lakše obrade pažljivo su skinute s predmeta. Pranje osobito oštećenih tkanina izvedeno je između dviju monofilnih gaza. Da bi se sačuvao oblik, presvlake su sušene na samom objektu koji je prije toga prekriven polivinilnom folijom. Da bismo učvrstili originalne tkanine, podlagali smo ih odgovarajućim materijalom. Budući da nove tkanine sadržavaju apreturu, prije uporabe morali smo je ukloniti. Oštećena smo mjesta prošili vrlo tankim svilenim koncem.

Relikvijari

Relikvijari i posvetne slike obuhvaćaju vremensko razdoblje od 17. do 19. stoljeća. Reljefne su strukture izrađene od kombiniranih materijala i tehnika (voštani reljef, vezivo na svili, prešani papir, žičani ukrasi, tempera na pergameni, bakrorez na svili i sl.), smještenih u okvir.

Restauratorski smo zahvat započeli otvaranjem okvira. Mehaničko se čišćenje izvodi mekim kistom i usisavanjem prašine preko monofilne gaze, a voštani i metalni dijelovi čiste se vatom natopljenom destiliranom vodom. Otpali se ukrasi na pripadajuće mjesto vraćaju prišivanjem.

Dokumentacija i zaštita

Radi boljšeg pregleda vrste i opsega zahvata vođena je detaljna dokumentacija za svaki predmet posebno. Dokumentacijski karton sadržava tehničke podatke, iscrpan opis zatečenog stanja, izvedene zahvate, materijale upotrijebljene prilikom zahvata i fotodokumentaciju. Smještajem predmeta iz restauratorske radionice u stalni postav nastavljaju se nadzor i praćenje njihova stanja. Pod time razumijevamo pravilno održavanje temperature i relativne vlažnosti zraka, zaštitu od svjetla, onečišćenog zraka i djelovanja bioloških nametnika.

Primljeno: 4.2.1997.

Svilena haljina tvrtke "Maison C. Pfegner", napravljena u Beču 1885. poslije restauratorskog zahvata

Summary:

The textile restoration workshop at the Museum of Arts and Crafts

Iva Čukman
Antonina Srša

The task of a museum is not only the collection and documentation of objects but also caring for their protection, and this was the reason for establishing the textile restoration workshop. Since 1985 the workshop has carried out several hundred documented interventions and the restored items were exhibited at various thematic exhibitions.

One of the essential ethical obligations of restoration is that it needs to study and apply new knowledge about preventive methods and techniques of conservation. The treatment must not change the character of the item, but must preserve its characteristics in every detail.

The textiles at the Museum of Arts and Crafts are divided into six collections: tapestries, rugs and carpets, religious garments, civilian clothes, fashion accessories, embroidery and lace.

The permanent exhibition of the Museum of Arts and Crafts has a series of six tapestries. The oldest and most valuable is the tapestry from the gothic period "Carcel de amor".

The restoration work on this tapestry took six months, and was carried out in several stages.

The collection of clothes and fashion accessories is large and diverse. The restoration of clothes requires particular care because of the fine materials and the complexity of the tailoring. The main problem lies in the question whether the item should be cleaned as a whole or whether it should be taken apart at the original seams.

Restoration work was done on a number of items from the collection of civilian clothes and fashion accessories, most notably on a pink silk dress made in Vienna in 1885.

The collection of religious textiles from the 14th to the 20th century represents the more valuable part of the exhibition, and parts of it are shown in the permanent exhibition.

The conservation and restoration work on these items is markedly different from interventions on other clothes. Careful cleaning with distilled water is still the best way to treat old textiles. Special attention was given to studying the best way of cleaning metal thread.

In order to have better insight into the type and extent of the restoration work, detailed documentation was kept for every individual item. The documentation card holds technical information, the description of the state of the item, the work done on it, the materials used and photo-documentation.

After the items are moved from the restoration workshop to the permanent exhibition, the monitoring of their condition continues.

O STANJU I ČUVANJU TEKSTILNIH PREDMETA HRVATSKOGA POVIJESNOG MUZEJA U ZAGREBU (s posebnim osvrtom na Sakralnu zbirku)

Snježana Pavičić
Hrvatski povijesni muzej
Zagreb

U Hrvatskome povijesnome muzeju tekstilni se predmeti nalaze raspoređeni u šest zbirki. U zbirci Dnevni život, zbirci Zastava, zbirci Uniforma i odora, u Sakralnoj zbirci, te u zbirkama Trodimenzionalni predmeti i Socijalistička izgradnja iz bivšeg Muzeja revolucije naroda Hrvatske.¹

Najstariji materijali čuvaju se u Sakralnoj zbirci i to su primjeri baršuna i veza talijanske i španjolske provenijencije 14. i 15. stoljeća. Slijede potom barokni brokati, svile, atlas i damasti zastupljeni na liturgijskom ruhu, opremi za kaleže i crkvenom namještaju. Najveći je broj predmeta iz 19. stoljeća i to su najčešće uniforme i odore, a u zbirci Dnevni život, pored

Kožna kazula, kraj 17. st.